

МЭСЯЦ, начное нябеснае свяціла, якое ў міфалагічных уяўленнях розных народаў свету ўшаноўвалася як бог ці багіня. Паводле бел. павер'яў, гультаяватаму М. за тое, што ён кепска свеціць уночы, Бог загадаў кожныя 4 тыдні перараджацца — адсюль вынікае яго пастаянная знешняя зменлівасць (маладзік, прырастанне, поўня, ветх — схудненне да канчатковага знікнення). Зацьменне М. выклікала страх у людзей, бо лічылася прадказаннем паморку жывёлы, з-за чаго адразу зачынялі калодзежы. У міфічным часе, калі не было гатова пекла для грэшных душ, Бог змясіў Каіна і Авеля на М., па яго плямах можна бачыць, як забойца на вілах трымае сваю ахвяру. Прыняўшы кроў першага пакутніка, М. часам бывае чырвонага колеру. Яго чырвань, а таксама калі на М. праглядваецца знак крыжа, нібыта з'яўляліся прадказаннем кровапраліцця, вайны. Вера ў тое, што пасля смерці душы праведнікаў адыходзяць спачатку на М., каб потым узняцца ў яшчэ больш высокія сферы, дазволіла людзям успрымаць гэтае свяціла як сімвал несмяротнасці, шчасця, аховы ад злых духаў. Таму такое пашырэнне набылі ўпрыгожванні, амулеты ў выглядзе М. *Сонца* і М. выступаюць у бінарнай апазіцыі. Яны ходзяць па небе і не могуць дагнаць адно аднаго (загадка: «Сястра да брата ў госці ідзе, а брат ад яе хаваецца»). У калядных песнях абодва свяцілы могуць сімвалізаваць мужчынскі і

аночы пачатак; «Ясны месяц — сам гаспадар, красна сонца — жана яго». У вясельных песнях М. выступае сімвалам жаніха: «Пераборнічак-месячык, перабраў усіх зорчак». Дзякуючы свайму зменліваму вобліку, М. вызначае рытмы жыцця на зямлі, надвор'е, прылівы і адлівы, развіццё вегетацыі, рост жывёл. Продкі былі перакананыя, што ад уздзеяння М. залежыць плоднасць жаночага арганізма. Пэўныя квадры месяца выклікалі ў людзей розныя, часам неадназначныя ўяўленні. У квадрах бачыліся перыяды жыцця: дзяцінства, сталасць, старасць, смерць, а затым уваскрасенне і нараджэнне ізноў. Маладзік мог лічыцца спрыяльным перыядам для распачынення справы, якая пойдзе на рост, на прыбытак; з другога ж боку, маладзік — увасабленне кволасці і нясталасці; поўня асацыявалася з багаццем (гл. *Поўнае і пустое*) М. на сходзе быў выразнікам старэння, хуткага знікнення. Таму дзецям, народжаным у канкрэтную квадру, прадказваўся адпаведны лёс: хто нарадзіўся ў маладзік, той будзе даўгавечны, маладжавы, а часам нават бяздзетны; хто прыйшоў у гэты свет у поўню, будзе мець вялікую сям'ю і вызначацца сталасцю, розумам; дзіця, якое маці нарадзіла ў 3-ю квадру — будзе недаўгавечнае, хутка састарэе; у 4-ю — слабое, хударлявае. Жанчына, народжаная на мяжы старога і новага месяца, можа быць бясплоднаю. Смерць гаспадара, у залежнасці ад квадры М., магла пацягнуць пэўныя вынікі: калі чалавек паміраў у поўню — у сям'і паранейшаму застанеца лад; калі ў маладзік — пачнецца ў хаце бязладдзе. З М., нібыта апекуном закаханых, у прыватнасці, з маладзіком, звязвалася варажба. У яго пыталіся пра каханага; прасілі, каб сасніўся будучы жаніх; звярталіся да яго з замовамі і малітвамі. Калі бачылі першы раз маладзік, хрысціліся, спусціўшы рукаў на руку, ці трэслі манетамі ў кішэні або дакраналіся да золата, серабра — каб вадзіліся грошы. На М. арыентаваліся чараўнікі, у маладзік збіралі зёлкі, а на поўню зачэрпвалі ваду з ракі апоўначы ці стралялі на скрыжаванні дарог са стрэльбы ў М., каб стаць чараўніком або паляўнічым. М. мог справакаваць розныя хваробы. Разам з тым М. успрымаўся і як аб'ект, ад якога залежыць пазбаўленне ад хваробы. Ад месячнага святла ў дзяцей маглі пачацца «крыксы», і дзеля пазбаў-

лення ад іх выкідалі на двор пернік у пялюшцы, каб М. свяціў на яго, а не на дзіця. Да маладзіка ў замовах звярталіся, калі балелі зубы. Пры маладзіку трэба было пашмараваць зямлёю бародаўкі і хапацца за галаву, каб яны сышлі. Каб пазбегнуць лунатызму ў дзіцяці, жанчына яшчэ падчас цяжарнасці павінна была асцерагацца ўначы месячных промняў. На поўню абводзілі крэйдаю на падлозе месячнае святло і клалі на тое месца дзіця-лунаціка. Трактоўкі М. ў нар. тлумачэннях сноў блізкія да сімвалічных уяўленняў у традыцыйна-песенных жанрах. Саснёны М. абяцаў дзяўчыне жаніха, цяжарнай — сына, сямейным — удаўство, усход М. — добрае, захад — смерць, сустрача маладзіка з ветахам — хваробу і смерць. У святле нар. прыкмет М. успрымаўся як надзейны прадказальнік будучага надвор'я ў залежнасці ад квадры, колеру, ад павернутасці ўгору ці ўніз рожкамі, ад наяўнасці ці адсутнасці вакол сябе арэолу. Нягледзячы на разнастайныя, часам супрацьлеглыя, парады на пачатак сяўбы ў залежнасці ад квадраў М., нар. мудрасць прыходзіла да высновы, што выкананне палых работ не залежыць ад іх: «Не разбірай ні маладзіка ні круга, і не будзеш прасіць хлеба ў друга. У Бога ўсе дні роўныя». Разам з тым сцвярджалі, што месячнае святло неаднолькава спрыяе пры сяўбе розных культур. Сяўба пры М. дасць рэдкія ўсходы, а гарох, грэчка, каноплі будуць цвісці да восені, затое ўродзіць белая капуста. Верылі, што маладзік мае ўплыў на вылежванне лёну, і таму яго высцілалі кругам ці паўкругам і звалі «месяцам». У адрозненне ад Сонца, якое было звязана з агнём, М. з'яўляўся ўвасабленнем вадзяной стыхіі.

Літ.: Беларускія народныя прыкметы і павер'і. Кн. 1. Зямля стаіць пасярод свету... Мн., 1996. С. 47—51, 169—171, 254—255, 524; Тое ж. Кн. 2. Жыцця адвечны лад. Мн., 1998. С. 74—75, 90—92; Тое ж. Кн. 3. Зямная дарога ў вырай. Мн., 1999. С. 72—74, 170—171, 222, 338, 642.

У. А. Васілевіч.